

ВІДГУК
опонента на дисертацію
Лубінця Дмитра Валерійовича
«Лобізм у політичній системі: закордонний досвід для України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 Політологія

Розвитку політичної системи України на сучасному етапі притаманні глибокі трансформаційні зміни, продовжується процес становлення громадянського суспільства, підвищення рівня політичної участі індивідів та їх об'єднань в політичному процесі. Це обумовлює пошук ефективних та прозорих механізмів взаємодії між носіями державної влади та приватними й суспільними групами інтересів, які здатні не тільки попередити корупційні ризики, а й перетворити протизаконні методи впливу на неефективні. До таких легальних каналів взаємодії влади та суспільства належить лобізм, що виступає невід'ємною складовою демократичної держави, забезпечує інформаційну та посередницьку функції. Він є важливим механізмом виробки та ухвалення державних рішень, рушійною силою становлення плюралістичної демократії за рахунок впливу на органи державної влади з боку різноманітних представників суспільства.

Лобіювання як процес впливу на прийняття політичних рішень з боку представників громадськості де-факто присутнє в будь-якій політичній системі, не виключенням є і Україна, де лобістська діяльність простежується в різних сферах життєдіяльності держави, від захисту законних прав та інтересів, у тому числі загальносуспільного значення, до спроб великих фінансово-промислових груп монополізувати прийняття державних рішень. Проте дієві правові регулятори цього процесу на сучасному етапі в Україні відсутні, що негативним чином впливає на діяльність державного апарату, перешкоджає забезпеченню в повному обсязі функції зворотного зв'язку в політичній системі, стає підґрунтям для неадекватного сприйняття його сутності суспільством, для отождоження його з корупцією та протекціонізмом у свідомості пересічних громадян.

Загальний відділ
Вх.№ Рз/01.32
19.10.2020

Для створення сприятливих умов, що забезпечать виведення українського лобізму «з тіні», виробки рекомендацій у цій сфері значний науковий інтерес набуває аналіз процесів інституціоналізації та практичного функціонування лобізму в країнах, де він уже довів свою ефективність, дослідження існуючих моделей його нормативної регламентації.

Зазначені чинники актуалізують дослідження досвіду становлення лобізму в державах із усталеними демократичними традиціями, високим рівнем розвитку громадянського суспільства, де він перетворився на окрему індустрію, виступає формальним самостійним інститутом політичної системи. Тому такий досвід щодо інституціонального оформлення лобізму виправданий як актуальний предмет політологічних досліджень.

Дисертація Лубінця Д.В. представляє собою самостійне комплексне дослідження закордонного досвіду становлення та функціонування лобізму, що дозволило автору розробити практичні рекомендації для України на цій основі. Наукова новизна та практичне значення роботи не викликає сумнівів, здобувач зробив внесок в удосконалення та розвиток теоретичних засад дослідження лобізму, аналізу провідних моделей його регулювання, визначення специфічних рис та типології українського лобізму, дослідження національного та наднаціонального рівня функціонування лобізму тощо.

Структура та зміст роботи повністю відповідають визначеній у вступі меті: «теоретичне обґрунтування застосування закордонного досвіду функціонування лобізму в процесі його інституціоналізації в Україні» (с. 4), кожен наступний розділ та підрозділ логічно пов'язаний із попереднім і доповнює його; висловлена думка або теза у подальшому викладі конкретизується та доповнюється.

Перший розділ роботи «Теоретико-методологічні аспекти аналізу лобізму» представляє глибокий аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження лобізму. Лубінець Д.В. розкриває найбільш розповсюджені в сучасній науці підходи до його розуміння, зокрема заслуговує на окрему увагу аналіз його комунікативної складової, акцент на якій роблять

дослідники (с. 20–21). Позитивним моментом є прагнення автора розглянути та проаналізувати кожен структурний елемент лобізму як політичного інституту, визначити його предмет, суб'єкт (с. 22–26) та об'єкт і характер їх взаємодії (с. 27–29), лобістські методи та технології (с. 29–32), функції (с. 37), а також проаналізувати його позитивні та негативні характеристики (с. 40–41).

Аналізу ступеню наукової розробки, джерел та методів дослідження притаманний глибокий та системний характер. Здобувач опрацював значну кількість робіт, присвячених лобізму, що включають в себе монографії, наукові статті, аналітичні записки, систематизувавши їх за проблемним принципом. Виокремленні автором групи робіт включають як класичні роботи закордонних дослідників у цій сфері, так і праці сучасних українських науковців. Широкою та репрезентативною виглядає джерельна база дослідження. Проведенню більш глибокого аналізу досліджуваних проблем сприяло залучення нових джерел, зокрема англійською мовою.

Дисертація характеризується також системністю методології дослідження теми, включенням в дослідницький інструментарій порівняльного, діалектичного, системного, абстрактно-логічного методів, контент-аналізу, кейс-стаді, методу аналізу та синтезу тощо (с. 64–68).

Другий розділ дисертації «Особливості функціонування лобізму в державах Заходу» містить глибокий аналіз процесу становлення та правового визначення лобізму як інституту політичної системи в країнах Північної Америки та Європейського Союзу, встановлено тенденції лобістської діяльності на сучасному етапі, як в окремих країнах, так і на наднаціональному рівні. Здобувач детально проаналізував вимоги, що висуває законодавство різних держав та ЄС до лобістів. Наукову новизну представляють матеріали цього розділу, присвячені дослідженню його функціонування, автор зробив спробу висвітлити всі елементи цього інституту, виокремити його суб'єкти, об'єкти, ті сфери, де лобіювання

інтересів відбувається найбільш активно, розповсюджені методи та технології впливу, визначити місце лобіювання як професійної діяльності.

До переваг дисертації також слід віднести представлений у цьому розділі порівняльний аналіз правових засад регулювання лобістської діяльності в різних країнах-членах ЄС, що дозволив здобувачу зробити висновок про зближення двох класичних моделей його регулювання: американської та континентальної, з домінуванням першої, визначити, що «трансформація правого регулювання має тенденцію до посилення контролю за лобістами, переходу від м'якого до жорсткого способу регулювання» (с. 134). Цікавим є також висновок автора про неефективність правового регулювання лобізму без готовності до цього політичної системи, про що свідчить розглянутий досвід Литви, Польщі, Словенії та Угорщини (с. 132).

У третьому розділі роботи «Становлення лобізму як політичного інституту в Україні» здобувач прослідкував динаміку розвитку законодавчих ініціатив з цього питання в Україні, на основі аналізу яких з урахуванням закордонного досвіду виокремлено рекомендації щодо можливого впровадження у законотворчий процес, що мають практичне значення. Позитивним моментом є виявлення специфіки українського лобізму шляхом виокремлення кореляційних зв'язків між його конкретними проявами та типами, розглянутими в першому розділі.

Обґрунтованими є висновки дисертації, які розкривають усі поставлені наукові завдання. Практичне значення та новизну представляють перспективні шляхи розвитку українського лобізму, виділені здобувачем на основі проведеного ним аналізу.

Поряд із відзначеними перевагами дисертації Лубінця Д.В. є низка дискусійних положень, що вимагають подальшого обговорення.

По-перше, враховуючи формулювання теми дисертації («Лобізм у політичній системі: закордонний досвід для України»), на нашу думку, доцільним виступає більше уваги присвятити виокремленню конкретного позитивного закордонного досвіду, які доречно використати в українських

реаліях. Надані в роботі автором рекомендації безумовно мають практичне значення (с. 186–187), проте носять занадто загальний характер. Крім того, здобувачу слід було більше уваги приділити можливості впровадження запропонованих рекомендацій щодо становлення вітчизняного лобізму в сучасних політичних умовах, що склалися в Україні, детальніше проаналізувати ставлення громадськості до цього явища, спрогнозувати ефекти від його правового визначення.

По-друге, подальшого доопрацювання потребує авторська типологія лобізму. Розглядаючи категоріально-понятійні засади дослідження лобізму, автор наводить аналіз різних підходів до його типології, систематизує та оцінює їх, при цьому авторська типологія визначена не чітко, натомість здобувач виокремив тільки критерії, які на його думку, мають бути покладені в її основу.

По-третє, дещо надмірним представляється аналіз нормативно-правових засад регулювання лобізму в країнах Північної Америки та ЄС, детально представлено вимоги до ресстрації та звітності лобістів за американською моделлю правового регулювання. Цей аналіз доцільно посилити виведенням певних закономірностей, продемонструвати вплив законодавчих нововведень на конкретний суспільний результат, на що рекомендуємо здобувачу звернути увагу при подальших наукових пошуках.

По-четверте, на нашу думку, слід звернути увагу на певну невідповідність формулювання назви підрозділу 2.1. («Політико-правові засади лобістської діяльності в країнах Північної Америки») представленому в ньому матеріалу. Зокрема, підрозділ поряд із дослідженням американської моделі регулювання лобізму включає також аналіз його практичного функціонування, виокремлення тенденцій та особливостей лобістської діяльності, що обумовлює необхідність більш широкого формулювання, яке не обмежувалося б виключно правовими нормами.

На основі проведеного аналізу лобізму в країнах Північної Америки, автор обгрунтовано виокремив специфічні характеристики американського

лобізму (с. 95), проте майже не знайшли відображення на сторінках дисертації ті ознаки, які відрізняють моделі лобізму Канади та США, що обмежує застосування бінарного порівняння в цьому підрозділі.

По-п'яте, при аналізі лобізму на наднаціональному рівні в Європейському Союзі здобувачем недостатньо уваги приділено процесу його еволюції та становлення, більш уваги слід було приділити конкретним прикладам корпоративного способу взаємодії влади та суспільства, який притаманний ЄС. Також автор прослідив динаміку зміни кількості зареєстрованих лобістів з 2012 по 2019 роки, наочно представивши її в Додатку Г (с. 220), при цьому аналіз цієї динаміки носить обмежений характер, не висвітлює фактори, що впливали на зміну цієї кількості. Подібні запитання викликають також наведені дані щодо кількості реєстрацій за категоріями (Додаток Г) та державами (Додаток Д). Ті чинники, що обумовлюють перевагу однієї категорії лобістів над іншою, перевагу реєстрації резидентів однієї держави над резидентами інших країн потребують більш детальних пояснень.

По-шосте, третій розділ дисертації «Становлення лобізму як політичного інституту в Україні» основну увагу зосереджує на аналізі законодавчих ініціатив з унормування українського лобізму, а також визначенні його типу за критеріями різних типологій, що безсумнівно представляє науковий інтерес, виокремлено суб'єкти, об'єкти та методи лобістського впливу в Україні, але поряд з цим, на наш погляд, не достатньо чітко визначено тенденції практики лобістської діяльності в Україні особливо на сучасному етапі, наведені в розділі приклади стосуються роботи Верховної Ради виключно попереднього VIII скликання.

Здобувач доводить, що «лобіст і парламентарій фактично поєднуються в одній особі, частіше виступаючи перш за все суб'єктом, ніж об'єктом лобіювання» (с. 164), говорить про провідну роль фінансово-промислових угруповань серед українських груп інтересів. Лобіювання ж з боку груп суспільних інтересів, неурядових організацій різного спрямування, що

здебільшого використовують прозорі методи впливу, майже повністю залишилися поза увагою автора.

Але подібні дискусійні питання ні в якому разі не применшують наукового значення дисертації, є переважно побажаннями на перспективу та істотно не впливають на загальний високий науковий рівень дисертації, яка носить методологічний та прикладний характер.

Основні положення та результати дослідження викладені у 12 публікаціях, зокрема 6 статтях у наукових фахових виданнях із політичних наук (у тому числі в закордонному виданні), результати дослідження було апробовано на 6 науково-практичних конференцій, що свідчить про високий рівень обґрунтованості наведеного в роботі матеріалу. Опубліковані наукові праці достатньо повно відображають результати проведених наукових досліджень.

Представлена до захисту дисертація Лубінця Д.В. «Лобізм у політичній системі: закордонний досвід для України» є самостійним та оригінальним науковим дослідженням. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення, нові науково обґрунтовані результати, отримані автором.

Дисертація відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р., а здобувач Лубінець Дмитро Валерійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Опонент:

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри політичних наук і права,

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний

Університет імені К. Д. Гоголя

С. М. Наумкіна